

DOI: 10.55643/fcaptr.3.56.2024.4378

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ У РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Трина Семигуліна

к.е.н., м.н.с., доцент, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Харківський інститут ПрАТ "ВНЗ "МАУП", Харків, Україна;
 e-mail: isemigulina@i.ua
 ORCID: [0000-0001-9523-3322](https://orcid.org/0000-0001-9523-3322)
 (Corresponding author)

Ігор Ярошенко

к.е.н., старший дослідник, завідувач відділу, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Харків, Україна;
 ORCID: [0000-0001-7107-5550](https://orcid.org/0000-0001-7107-5550)

Олена Красносова

к.е.н., доцент, с.н.с., офіс оцінювання діяльності наукових установ НАН України ДУ "Центр оцінювання діяльності наукових установ та наукового забезпечення розвитку регіонів України НАН України", Київ, Україна;
 ORCID: [0000-0002-0863-3705](https://orcid.org/0000-0002-0863-3705)

Дар'я Михайленко

к.е.н., доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна;
 ORCID: [0000-0002-8420-6510](https://orcid.org/0000-0002-8420-6510)

Олена Тур

к.е.н., с.н.с., Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Харків, Україна;
 ORCID: [0000-0001-6229-8605](https://orcid.org/0000-0001-6229-8605)

Received: 12/03/2024

Accepted: 06/06/2024

Published: 30/06/2024

© Copyright
 2024 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано доцільність формування класифікації проблемних ситуацій у розвитку регіонів України, що враховує індивідуальні територіальні особливості та специфіку умов їхнього розвитку, використовує встановлені міжвидові взаємозв'язки проблем внутрішнього й зовнішнього характеру та є актуальною в сучасний період функціонування нашої держави, зокрема під впливом наслідків воєнної агресії.

За результатами дослідження розглянуті питання: аналізу поняття й сутності регіональних проблем і проблемних ситуацій; інформаційне узагальнення їх різновидів; установлення взаємозв'язків і всередині певного виду, і між видами в цілому; можливості практичного використання при формуванні обґрунтованих управлінських рішень для подальшого розвитку України та її регіонів і територій.

Запропонована класифікація проблемних ситуацій дозволяє врахувати широке й різностороннє коло регіональних проблем щодо забезпеченості територій ресурсами; можливостями, умовами й сферами їх використання; оцінити спроможності щодо управління ними в різних напрямках розвитку та на різних інституційних рівнях; акцентувати увагу на пріоритетності створення умов для безпечності життєзабезпечення й функціонування регіонів в Україні.

Використання запропонованої класифікації дозволяє надалі формувати й узагальнені пріоритети, і конкретизовані пропозиції щодо формування стратегічних напрямів регіонального розвитку; застосовувати програмно-проектний підхід при виборі інструментарію його реалізації залежно від наявних актуальних потреб і майбутніх перспектив розвитку країни та її територій.

Ключові слова: проблема, проблемна ситуація, класифікація, регіон, регіональний розвиток, регіональна політика, територія, управління просторовим розвитком, публічне управління, воєнна агресія

JEL Класифікація: R50, R58, R10, R11, R12

ВСТУП

Динамічний розвиток сучасного українського суспільства зумовлює необхідність постійної адаптації регіонів країни до змінних умов функціонування й життєдіяльності, що вимагає пошуку нових, більш ефективних способів управління просторовим розвитком на засадах відкритості та безпечності існування в сучасному світі. Характерні для сьогодення ситуації та проблеми й причини їх виникнення, що спонукають суспільство до розвитку, мають характер бажаної сталості й безпечності й у сучасних умовах потребують прийняття новаторських та ефективних ідей.

В умовах теперішніх викликів, коли Україна тривалий час перебуває під впливом воєнної агресії і, відповідно, потреби подолання глобальних наслідків такої агресії в усіх сферах життєдіяльності її територій, більшість проблемних ситуацій потребує пошуку й ухвалення нових управлінських рішень, що передбачає використання методології системного й проблемно орієнтованого підходів [1], коли діагностування проблемної ситуації є однією з основних складових до організації процесу розроблення та реалізації напрямів регіональної політики, а встановлення сутності й причин проблеми – основою для їх розв'язання.

Актуальною наразі залишається необхідність розроблення теоретико-методичного підґрунтя для дослідження поняття, сутності й різновидів регіональної проблематики, що дозволить класифікувати основні й найбільш актуальні види проблем чи то проблемних ситуацій, на основі встановлених між різними елементами взаємозв'язків запропонувати узагальнену класифікацію проблемних ситуацій у розвитку регіонів України та надалі використати зазначену інформацію на всіх рівнях публічного управління, у процесі формування пріоритетів регіональної політики й розробки необхідних рішень, які будуть адаптовані під особливості кожного елемента такого виду.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Тематика роботи потребує на початковому етапі розглянути особливості понятійного апарату на основі встановлення існуючих взаємозв'язків.

З огляду на представлене дослідження доцільним є розгляд значення поняття «ситуація» з позиції сукупності обставин, що характеризують наявність різноманітних протиріч, які визначають її проблемність [2, 3].

Ситуація, відповідно до латинського словника, розглядають як становище або сукупність обставин, що характеризують стан справ у певний момент. При цьому слід розуміти, що прагнення успішності майбутнього розвитку будь-якої системи, зокрема й регіональної, залежить від уміння передбачати можливості й імовірності появи різних ситуацій (і позитивних, і негативних) та готовності суб'єктів середовища адекватно діяти відповідно до певних обставин [2].

Під ситуацією можна розуміти стан керованої системи, яку аналізують і оцінюють відносно певної мети, та яка характеризується наявністю великого числа різноманітних протиріч, вирішення яких може наблизити її до мети. Діагностика значної кількості взаємопов'язаних протиріч потребує узагальнення й визначення основного, або проблеми, яка характеризує невідповідність ситуації певним цілям. Отже, ситуація має ознаки проблемної. Будь-яку проблему можна розв'язати різними способами й засобами, використовуючи різні підходи, шляхи й методи, напрями та принципи, що їх вибирають залежно від певної ситуації в кожному випадку окремо [3].

Авторське бачення стосовно використання поняття «проблемна ситуація» широко представлене з позиції різних підходів, зокрема енциклопедичного, психологічного, управлінського, регіонального тощо, що вказує на впливовість і зовнішнього, і внутрішнього оточення та широку пізнавальну активність до вивчення слабких ділянок за напрямками [4-7].

Енциклопедичний підхід використовує словникові трактування й пояснення. Філософське тлумачення [4] під проблемною має на увазі ситуацію, що потребує активних дій і заохочує до цілеспрямованої діяльності (аналізу, досліджень, планування, проектування, виконання) з метою ліквідації чи запобігання їх виникненню.

У психології [5] поняття «проблемна ситуація» узагальнене з позиції того, що раніше засвоєних знань, необхідних для виконання практичного або теоретичного завдання, може бути недостатньо, отже, обґрунтовує суб'єктивну потребу в нових знаннях шляхом активізації цілеспрямованої пізнавальної діяльності.

Узагальнення окремих теоретико-методологічних підходів характеризує поняття «проблемна ситуація» як [5]:

- пізнавальне протиріччя в реальному часі, способи й методи вирішення якого можуть бути невідомими та незрозумілими;
- утруднену ситуацію, у процесі вирішення якої набувають знань, формують нові вміння та навички;
- інтелектуальне ускладнення, що виникає в разі відсутності пояснення певного явища, факту, процесу дійсності; неможливості досягнення мети відомим способом, та є спонуканням для пошуку нового способу пояснення або дії;
- об'єктивне протиріччя між метою та можливістю її досягнення з наявними ресурсами в конкретних умовах.

Застосування управлінського підходу дозволяє більш широко розкривати поняття «проблемна ситуація», враховуючи особливості його формування.

Використовуючи подібний підхід, В. Манько [6] як проблемну ситуацію розглядає динамічну ситуацію спільної дії об'єкта й суб'єкта, що обумовлюється виникненням протиріч у ході взаємодії: між знаннями й новими фактами, між існуючим способом мислення і викликом для конкретної ситуації, між необхідністю пізнання об'єкта й відсутністю можливості це зробити без відповідних нових знань.

У практичній площині (маємо на увазі процес підготовки та виконання практичного або теоретичного завдання [5]), поняття «проблемна ситуація» представлено через усвідомлення недостатності раніше засвоєних наукових, ідеологічних і розумових знань і виникнення суб'єктивної потреби в нових знаннях різних напрямів через пізнавальну активність, спрямовану на аналіз взаємовпливу структур зовнішнього та внутрішнього середовищ досліджуваного суб'єкта, у яких виникають або можуть виникнути «вузькі місця».

У дослідженні М. Беккера [7] запропоноване тлумачення поняття «проблемна ситуація» в регіональному розвитку як ситуації, що характеризується наявністю підтверджених проблем в економічному, соціальному й екологічному розвитку регіону, у використанні його потенціалу; погіршує якість життя населення й вимагає розробки шляхів для свого вирішення.

Поняття «проблема» розглядають як складне теоретичне або практичне питання, суперечливу ситуацію, протиріччя в пізнанні тощо, що в кінцевому результаті потребує додаткових дій [8-12].

О. Мельничук [8] визначає проблему як складне теоретичне або практичне питання, що потребує розв'язання, вивчення, дослідження.

Згідно з матеріалом [9], проблему в науці тлумачать як суперечливу ситуацію на протилежні позиції при поясненні будь-яких явищ, об'єктів, процесів, що потребує адекватної теорії для її вирішення.

В. Романчиков [10] розглядає проблему як протиріччя в пізнанні, яке виникає на основі невідповідності нових фактів або даних і старих способів їх пояснення, спочатку постає у формі проблемної ситуації, а далі ясно усвідомлюється й формується у вигляді проблеми.

О. Яременко [11] характеризує проблему як перешкоду, трудність, задачу та узагальнює її властивості: доцільність вирішення; можливість ситуації вибору; наявність труднощів при виборі альтернативних варіантів; непередбачуваність наслідків прийняття рішення; урахування різносторонніх чинників; вплив людського, отже, суб'єктивного, фактору при виборі й розробці рішень.

На думку О. Грищенко [12], проблема є невід'ємною складовою будь-якого процесу функціонування, її поява в будь-якій царині діяльності спричиняє дисбаланс і порушує існуючий порядок. Існування проблеми підтверджується наявністю розбіжностей між бажаним (прогнозованим) та поточним (реальним) станом суб'єкта господарювання, що в подальшому потребує проведення детального аналізу, установлення причин появи, визначення можливих наслідків, та, як результат, вироблення конкретних шляхів її подолання.

Наведені в науковій та іншій літературі тлумачення сутності понять «проблемна ситуація» і «проблема» є взаємопов'язаними й висвітлюють такі спільні аспекти, як широка направленість, складність, комплексність, взаємозалежність, важливість, потреба розв'язання, необхідність ліквідації наслідків тощо.

Різновиди проблем і проблемних ситуацій у регіонах України залежно від напрямів досліджень широко представлені в роботах вітчизняних науковців [18-32].

Аналіз світового, зокрема європейського та вітчизняного досвіду уваги до політики просторового розвитку й видів регіональних проблем, а також науковий інтерес до різновидів проблем і проблемних ситуацій у публічному управлінні розвитком територій із метою пошуку шляхів подальшого їх розв'язання забезпечили широкий охопити цієї тематики, що підкреслює її актуальність і своєчасність для подальшого дослідження.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Мета дослідження полягає у формуванні класифікації проблемних ситуацій у розвитку регіонів України, що ґрунтується на індивідуальних територіальних особливостях і відмінних умовах розвитку, враховує існуючі взаємозв'язки між видами проблем і внутрішнього, і зовнішнього характеру; та є актуальною в сучасних умовах функціонування нашої держави, зокрема під впливом воєнної агресії.

Для реалізації представленої мети необхідними для виконання є такі завдання:

- дослідження поняття й сутності регіональних проблем і проблемних ситуацій;
- інформаційне узагальнення їх у певні види;
- визначення переваг запропонованої класифікації проблемних ситуацій із метою ухвалення на її основі обґрунтованих управлінських рішень для розв'язання проблем та подальшого сталого й безпечного розвитку України в цілому та її регіонів і територій.

МЕТОДИ

Використання певних методів при формуванні класифікації дозволяє: визначити особливості використаних понять (проблем, проблемних ситуацій), шляхом узагальнення їхніх властивостей проводити групування в певні види (абстрактно-логічний метод); на основі аналізу й узагальнення інформації ідентифікувати та класифікувати проблемні ситуації (метод системного аналізу й синтезу); виділяти основного представника для кожного виду, та надалі використовувати для поширення ухвалених рішень на всі елементи в складі виду (системно-логічний метод); установити взаємозв'язки між певними видами (причиново-наслідковий метод); сформулювати висновки та ілюстративне представлення результатів (системний і графічний методи).

РЕЗУЛЬТАТИ

Узагальнюючи представлені матеріали стосовно особливостей понятійного апарату на основі встановлення існуючих взаємозв'язків, можна зробити висновок, що проблема є тим обов'язковим елементом, що супроводжує будь-яку проблемну ситуацію по відношенню до будь-якої системи. Аналіз проблем і проблемних ситуацій має підпорядковуватися загальним принципам і правилам проблемно орієнтованого підходу. Процес їх розв'язання, зокрема й у соціально-економічному розвитку регіонів країни, передбачає визначення видів проблем, що характеризують проблемні ситуації, і дозволяє пошук шляхів їх усунення в майбутньому.

Отже, використання схожості та взаємопов'язаності значень між поняттями «проблемна ситуація» й «проблема» по відношенню до цього дослідження питань регіонального розвитку слід уважати доцільним і обґрунтованим.

Розглядаючи різні тенденції формування класифікацій територіальних проблем і проблемних ситуацій, а також їхнє внутрішнє наповнення характеристиками, слід зазначити існування в інформаційному полі досить широкого вибору.

Сучасними спрямуваннями для розвитку країн і територій у світі є пріоритети в подоланні загальноновизнаних проблем сталого розвитку.

Україна є частиною світової демократичної спільноти, отже, впровадження в політику управління просторовим розвитком постулатів сталості, що базуються на об'єднанні спільних для всіх країн зусиль щодо вирішення існуючих у сучасному світі проблем, є пріоритетом для вибору напрямів теперішнього й майбутнього розвитку українських територій; зокрема в економіці – це ефективність природокористування, енергозбереження, продуктивна екологізація, вторинна залишкова переробка, виробнича інноваційність і технологічність; у соціумі – рівноправність, доступність, справедливість, стабільність, інклюзивність умов для розвитку людини в сучасному суспільстві; в екології – раціональність використання, споживання та збереження всіх видів природних і біологічних систем для майбутніх поколінь.

Таким чином, формування довгострокових пріоритетів розвитку сучасної України та її територій ґрунтується на заявлених світовим товариством цілях сталого розвитку до 2030 року, які також знайшли відображення в положеннях Стратегії сталого розвитку Європейського Союзу, що робить доцільною для всіх рівнів публічного управління в країні відповідність будь-яких питань стосовно вибору територіальних проблем і шляхів їх подолання в контексті впровадження принципів і пріоритетності концепції сталості розвитку (Табл. 1).

Узагальнення в Табл. 1 видів проблем сталого розвитку за трьома складовими з подальшим вибором на їх основі майбутніх пріоритетів для розв'язання здебільшого вказує на певну універсальність. Характерним є перетинання і взаємне доповнення кількох видів проблем, що підтверджує нерозривність взаємозв'язку між складовими сталості розвитку, коли розв'язання економічних, соціальних і екологічних питань досягається комплексно, у взаємодії.

Тріада загальноновизнаних світових проблем досягнення сталості є законодавчою основою для подальшого прийняття різноманітних концепцій і стратегій розвитку, програмних і проектних документів, нормативно-правових актів для різних рівнів публічного управління з метою організації та формування збалансованого соціально-економічного й екологічного розвитку України та всіх її територій.

Загальноєвропейський підхід, представлений далі, з одного боку зважає на світові тенденції сталості, з іншого – формується на власних пріоритетах виявлення та вирішення проблем, притаманних європейським регіонам, що дозволяє врахувати індивідуальні особливості розвитку окремих країн Європейського Союзу і їхніх територій, таким чином дозволяє виділити більш розгалужену структуру класифікаційних видів [14].

Таблиця 1. Види проблем, що потребують вирішення в рамках Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року. (Джерело: розроблено на підставі [13])

Види проблем	Пріоритети сталого розвитку на основі існуючих проблем
Економічні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> ■ економічне зростання на засадах цілеспрямованості, різносторонності та продуктивності праці; ■ розбудова інфраструктурних можливостей із використанням сталої індустріалізації та інноваційних технологій; ■ перевага розвитку раціональних виробництв і шляхів споживання
Соціальні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> ■ скорочення матеріальної нерівності та злиденності; ■ усунення проблеми голодування, ризиків виникнення продовольчої кризи; розширення сільськогосподарського виробництва на засадах сталості, покращення якості продуктів; ■ створення умов для здорового рівня життєзабезпечення та покращення добробуту; ■ загальнодоступність і якість освіти, постійні можливості для її набуття та розширення; ■ гендерна рівність щодо правових гарантій і свобод; ■ усунення будь-яких соціальних диспропорцій; ■ правові гарантії розбудови мирного й сталого співіснування всіх членів спільноти на засадах відкритості й ефективності інституційного забезпечення всіх рівнів управління; ■ усебічна взаємодія всіх зацікавлених сторін задля досягнення сталості розвитку суспільства
Екологічні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> ■ загальнодоступне й раціональне управління природними ресурсами з дотриманням санітарних норм; ■ рівноправний доступ до користування енергетичними джерелами; ■ створення умов для безпечного, різностороннього, сталого розвитку адміністративних одиниць; ■ дотримання нормативів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин, усунення наслідків, пов'язаних зі змінами кліматичних умов; ■ раціональність і сталість споживання ресурсів за умови охорони й збереження представників усіх видів водного різноманіття; ■ розумне використання земельного, лісового, суходільного фондів, запобігання скороченню біологічних різновидів, ужиття заходів щодо їх збереження та відновлення

Загальноєвропейська регіональна політика протягом усього терміну існування орієнтована на подолання найбільш актуальних для різних часових періодів видів проблем європейських регіонів, зважаючи на їхній кількісний і диспропорційний склад. Ефективність реалізації такої політики управління регіональним розвитком усередині країн Європейського Союзу підтверджується її гнучкістю, постійною трансформацією цілей, багаторічним спрямуванням на розв'язання найбільш гострих і першочергових проблем. За результатами аналізу напрямів були узагальнені основні види регіональних проблем, що, незважаючи на часові зміни, залишаються актуальними.

Проблеми економічного напрямку обумовлені регіональною відсталістю окремих промислових галузей на тлі потреб у структурній перебудові й модернізації, усунення наслідків попередніх економічних криз; ризиками сільськогосподарського виробництва й пов'язаних із ними питань функціонування та розвитку сільських територій; скороченням міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій, низького рівня територіальної конкурентоспроможності; нагальністю трансформацій соціальної й економічної сфер, розширенням напрямів інноваційного, цифрового, низьковуглецевого розвитку тощо.

Подолання проблем соціального спрямування потребує розв'язання питань регіонального рівня стосовно скорочення тенденції довгострокового безробіття, розширення умов молодіжної зайнятості, забезпечення роботою населення сільських регіонів та особливо проблемних для розвитку територій (малозаселені, гірські, прибережні, прикордонні, інші), широкої доступності послуг освітньої сфери, викликів у медичній галузі, спричинених пандемією коронавірусної хвороби, тощо.

Сучасний розвиток європейських регіонів потребує розв'язання не менш важливих проблем екологічного напрямку, це стосується скорочення рівня забруднення навколишнього середовища; зменшення шкідливих викидів забруднюючих речовин, зокрема в енергетичній і транспортній галузях; вторинної переробки залишків життєдіяльності людини, раціонального споживання природних ресурсів, збереження від зникнення біологічних видів тощо.

Ураховуючи значний кількісний і якісний склад європейських регіонів, доцільним є виділення в окремий вид проблем територіального спрямування, що здебільшого пов'язані з низькою заселеністю й віддаленістю певних територій, перенаселеністю міських агломерацій, особливостями життєдіяльності прикордоння, особливими умовами функціонування окремих територіальних одиниць примор'я, підгір'я тощо.

Виділені в окремі види проблеми економічного, соціального, екологічного й територіального спрямування тісно пов'язані між собою, бо розв'язання одних впливає на залучення інших; отже, ефективність їх розв'язання передбачає використання комплексного підходу на основі встановлених причинно-наслідкових зв'язків.

Фінансовими інструментами реалізації європейської регіональної політики виступають структурні фонди, які, залежно від видів проблем, направляються на фінансування програм і проєктів регіонального розвитку, що в результаті впливає на зміцнення економічної, соціальної й територіальної згуртованості країн і регіонів у межах Європейського Союзу. Так, наприклад:

- кошти Європейського соціального фонду виділяють для розв'язання проблем, пов'язаних із промисловою перебудовою в ЄС; подолання соціальної, професійної, гендерної нерівності, безробіття; використання людських ресурсів, інклюзивності розвитку, подолання наслідків коронавірусної хвороби тощо;
- Європейський сільськогосподарський консультативний і гарантійний фонд опікується розв'язанням проблем сільської місцевості, фермерства; розширення й доступності сільськогосподарської продукції на спільні регіональні ринки в межах ЄС тощо;
- фінансування з Європейського фонду регіонального розвитку направляють на розв'язання проблем міжрегіональних диспропорцій, депресивності й периферійності регіонів; підтримку інфраструктурних, інвестиційних проєктів місцевого розвитку тощо;
- Фінансовий інструмент риболовної політики опікується розв'язанням проблем модернізації галузі, економічної диверсифікації залежних від риболовлі регіонів тощо;
- кошти Фонду згуртування використовують як допомогу слабкорозвинутим регіонам та країнам у розв'язанні проблем навколишнього середовища й захисту довкілля, транскордонного співробітництва, розвитку транспорту й інфраструктури тощо.

Європейська практика використання інструментів реалізації регіональної політики в процесі розв'язання проблем розвитку регіонів, зокрема через порядок розподілу фондової допомоги, є актуальною для України. Натомість, окремі питання її практичної реалізації, а саме стосовно вибору критеріїв проблемності й специфіки розподілу фінансової допомоги, урахуовуючи їхній узагальнений підхід, потребують додаткових досліджень з урахуванням індивідуальних особливостей і умов розвитку регіонів в Україні.

Паралельно із загальноєвропейськими підходами в управлінні територіальним розвитком регіональна політика кожної країни всередині Євросоюзу направлена на розв'язання найбільш актуальних соціально-економічних проблем різних видів і рівнів відповідно до гарантування власних національних інтересів. Особливості відбору територіальних проблем характеризуються відмінностями підходів до їх визначення, що враховують не лише загальний стан розвитку країни, а й окремі внутрішні проблеми розвитку адміністративно-територіальних одиниць усередині неї.

Так, наприклад, для Німеччини й Італії це особлива увага до групи проблем географічного розміщення структурно слабких регіонів, зокрема острівних та берегових територій, що впливає на їхній низький економічний розвиток; для Фінляндії та Швеції – низка проблем різного характеру, притаманних віддаленим північним територіям; Австрія, Франція, Данія опікуються проблемами внутрішніх районів країн, що виникають унаслідок недостатності інвестування в їхній розвиток; Ірландія, Греція, Португалія, Іспанія, Польща виділяють перелік проблемних територій, соціально-економічний розвиток яких є нижчим від середнього показника в країні та які потребують додаткової фінансової уваги; для Угорщини та Словенії це група соціальних і економічних проблем, що пов'язані із застарілістю промислових виробництв із низьким рівнем рентабельності й високим рівнем безробіття, а також низьким рівнем інфраструктурного забезпечення, поширених на частині сільськогосподарських земель і прикордонних територіях [14].

Усі представлені вище види регіональних проблем країн Європейського Союзу умовно розподіляють між економічною, соціальною, екологічною й територіальною царинами, натомість є взаємозалежними, бо одночасного й комплексного підходу до розв'язання потребують питання демографічного становища, наповнення ринку праці, модернізації та екологізації економіки, інфраструктурної доступності, індивідуальності адміністративно-територіального устрою, подолання наслідків пандемії тощо, урахуовуючи їхній спільний безпосередній вплив на прояв і посилення проблем нерівномірності соціально-економічного розвитку та депресивного стану окремих територій.

Натомість, аналізуючи групи найбільш актуальних проблем просторового розвитку країн і територій усередині них, що в першу чергу хвилюють світове, зокрема європейське, суспільство, слід відзначити недостатність уваги до

безпекових питань, бо на момент формування зазначених пріоритетів, задокументованих на різних рівнях управління, гостроти проблем від широкомасштабної воєнної агресії, а тим паче в центрі європейського простору, не спостерігалось.

Формування сучасної регіональної політики в Україні відбувається під впливом світових і європейських тенденцій, ґрунтується на засадах сталості; серед пріоритетів – підтримка й стимулювання розвитку територій, зокрема тих, що мають певні проблеми, які потребують першочергового розв'язання. Регіональна політика в Україні не є застиглою, вона гнучка й постійно вдосконалюється відповідно до проблем і викликів, що її супроводжують.

Звичайно, європейський вектор розвитку України має відображення в спрямуванні пріоритетів державної регіональної політики, які, зокрема в період 2014–2020 рр. були направлені на розв'язання проблем низької конкурентоспроможності, територіального розвитку й регіонального управління [15]:

- до групи економічних проблем віднесені: територіальна нерівномірність соціально-економічного розвитку; низький рівень фінансових і економічних можливостей для саморозвитку; застарілість економічних, транспортних, інфраструктурних можливостей; недосконалість внутрішньорегіональної та міжсекторальної взаємодії; невикористання переваг міжрегіонального й транскордонного співробітництва тощо;
- до групи соціальних проблем: зростання міграційних процесів; проблеми працевлаштування й рівня оплати праці; диспропорції якості життя та доступності послуг, притаманні зокрема сільським територіям, тощо;
- до групи екологічних проблем: погіршення екологічного стану природних ресурсів різних видів; високий рівень забруднення територій, зростання викидів забруднюючих речовин; негативний вплив діяльності людини на кліматичні зміни тощо.

Водночас, протягом останніх десяти років для України з'явилися безпрецедентні масштабні загрози, що кардинально змінили підходи та мають суттєвий вплив на соціально-економічну й політичну ситуацію в країні, регіонах і територіальних громадах. Глобальні зовнішні та загальнодержавні внутрішні виклики впливають на формування основних тенденцій і проблем регіонального розвитку.

Період 2021–2027 рр. регіональної політики в Україні [16] характеризується новими викликами, що вплинули на стан соціально-економічного розвитку країни та її територій, зокрема це наслідки подолання пандемії коронавірусної хвороби й шкода, спричинена війною проти України, а відповідно – розширенням видів регіональних проблем, що потребують глибокого аналізу й розв'язання:

- проблеми, пов'язані з воєнним нападом і тимчасовою окупацією частини території країни (потреба посилення захисту територій; частково або повністю зруйнована інфраструктура, економіка; страждання населення під впливом воєнної агресії тощо);
- проблеми, пов'язані з посиленням демографічної кризи (психічні й фізичні страждання від дій агресора, втрата житла й роботи, висока смертність, вимушена міграція; відсутність вільного доступу до закладів охорони здоров'я, освіти, різного виду послуг тощо);
- проблеми, пов'язані з кліматичними змінами та погіршенням стану довкілля (наслідки для екології від ведення воєнних дій, екологічна катастрофа від підриву Каховської ГЕС, вигорання лісових насаджень, мінне забруднення, скорочення морської й степової флори та фауни, знищення заповідного фонду, загроза зникнення окремих екосистем тощо);
- проблеми, пов'язані з погіршенням якості людського капіталу (падіння благополуччя населення, скорочення очікуваної тривалості життя, втрата кваліфікованої робочої сили, погіршення якості освіти та науки тощо);
- проблеми, пов'язані з низьким рівнем економічної продуктивності (сировинна направленість економіки, порушення або втрата економічних зв'язків, втрата частини економіки та сільськогосподарських угідь внаслідок воєнних дій тощо);
- проблеми, пов'язані з інфраструктурною застарілістю та недостатнім рівнем функціонування систем безпеки (критична зношеність основних фондів, неефективність управління безпекою критичної інфраструктури й системами життєзабезпечення тощо);
- проблеми, пов'язані зі слабкістю публічних інституцій (низький рівень спроможності виконавчої влади місцевого та регіонального рівнів, ініціативна пасивність, відсутність досвіду й компетентностей у розв'язанні проблем, неможливість оперативного реагування на виклики й загрози тощо);
- проблеми, пов'язані з наслідками епідеміологічних загроз (неефективність системи запобігання поширенню епідемії в регіонах і громадах, низький рівень матеріально-технічного забезпечення медичних закладів, виклики адаптації дошкільної та середньої освіти до надзвичайних ситуацій тощо).

Серед видів внутрішньорегіональних проблем, що потребують розв'язання, виділяються такі, як представлені в Табл. 2.

Таблиця 2. Узагальнення видів внутрішньорегіональних проблем, що потребують розв'язання в рамках Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки. (Джерело: розроблено на підставі [16])

Вид проблем	Характеристика проблем
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> ▪ нерівномірність соціально-економічного розвитку; ▪ недиверсифікована економіка; ▪ майже повна інфраструктурна зношеність; ▪ невикористання транзитних можливостей; ▪ недостатність використання міжрегіональних зв'язків; ▪ непродуктивна економіка; ▪ низька інноваційна складова, потреба оновлення; ▪ потреба в розбудові цифрової інфраструктури та грамотності; ▪ низька бізнесактивність; ▪ втрата (часткова або повна) економічної галузевої спроможності внаслідок воєнних дій тощо.
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> ▪ диспропорційність розвитку окремих територій (відсутність загального доступу до якісних послуг, рівень життя нижче середнього по країні тощо); ▪ низький рівень доходів, зниження платоспроможності, бідність; ▪ незадоволеність потреб ринку праці рівнем і напрямками здобутої освіти; ▪ низький рівень соціальної активності населення; ▪ наслідки, спричинені подоланням пандемії; ▪ втрата (часткова або повна) умов життєдіяльності, знедоленість унаслідок воєнних дій тощо.
Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> ▪ безвідповідальне споживання всіх видів природних ресурсів, що призводить до їх виснаження й скорочення видів; ▪ недостатність контролю за збереженням територій та об'єктів історичного і всесвітнього значення, пам'яток культури, архітектури, історико-культурного заповідного фонду; ▪ екологічні катастрофи та проблеми територій від впливу воєнної агресії; ▪ забруднення навколишнього середовища промисловими, транспортними та побутовими відходами; ▪ низькі спроможності використання берегових територій, незадовільний рівень екологічного стану річкових і морських басейнів тощо.
Інституціональні	<ul style="list-style-type: none"> ▪ обмеженість досвіду й компетентностей органів виконавчої влади всіх рівнів, додаткових інституцій у питанні спроможності ефективної реалізації реформ, надання населенню високоякісних і загальнодоступних послуг, пошуку інструментів для розв'язання проблем соціально-економічного розвитку територій тощо.

Сучасні наукові тенденції на основі узагальнення досліджень питань регіональної проблематики базуються на вивченні сутності проблем та їх видів, причин виникнення й наслідків впливу на розвиток різних систем функціонування суспільства.

До об'єктивних факторів, що впливають на особливості проявів регіональних проблем і характер їхньої дії, віднесені: нерівномірність і диспропорційність соціально-економічного розвитку; міжрегіональна та міжгалузева диференціація розподілу ресурсів; внутрішньорегіональні особливості, природні й кліматичні відмінності; невідповідність між попитом і пропозицією; якісний і кількісний склад населення; інфраструктурні можливості; рівень територіальної урбанізації та інші [17].

Серед суб'єктивних факторів виділяють: низький рівень упровадження реформ, неспроможність в організації управління просторовим соціально-економічним розвитком; неврегульованість окремих правових положень щодо механізмів реалізації законодавчих документів; значна кількість пільг і преференцій, які є необґрунтованими щодо ефективності їх запровадження тощо.

Різновиди проблем і проблемних ситуацій у регіонах України, які розглядають вітчизняні науковці, узагальнені в Табл. 3.

Таблиця 3. Види проблем розвитку регіонів, що виокремлюються в працях вітчизняних науковців. (Джерело: розроблено на підставі [7, 18-30])

Автори	Види регіональних проблем							
	Економічні	Соціальні	Екологічні	Адміністративно-територіальні	Інституціональні	Інвестиційно-інноваційні	Фінансові	Зовнішньоекономічні
Р. Білик	+	+	+			+	+	+
О. Бобкова	+	+						
О. Вещипан	+	+						
В. Геєць	+	+	+					
О. Гейман	+							
М. Згуровський	+	+	+		+			
О. Козирєва	+	+						
О. Крупа	+	+						
К. Куцаб-Бонк	+	+				+	+	+
М. Максимчук	+	+		+	+			
Т. Мощицька	+	+		+				
Ш.А.О. Омаров	+	+	+					
А. Прокопюк	+	+				+		
І. Тибінка	+	+					+	+
О. Тур	+	+		+				
І. Ярошенко	+	+	+					
І. Семигуліна	+	+	+					
М. Беккер	+	+	+					
Ю. Іванов, О. Іванова, В. Лаптев	+	+		+			+	
Разом	19	18	7	4	2	3	4	3

В умовах обмеженості статистичних даних по регіонах України за останні два роки війни, у роботі були використані й авторські наукові напрацювання, і результати наукових досліджень інших вітчизняних науковців, що ґрунтуються на основі аналізу, оцінки й узагальнення статистичних даних по регіонах України в довоєнний період [18-32]. Наукові дослідження відрізняються вибором класифікаційних ознак, структурним складом проблем, рівнем їх впливу на життєдіяльність і функціональність територій; пропозиціями щодо напрямів, пріоритетів та інструментарію їх розв'язання. Більшість авторів віддає перевагу економічному, соціальному й екологічному спрямуванню (див. Табл. 3).

Різновиди проблем регіонів України за ознаками сталості (економічний розвиток, соціальна стабільність, екологічна захищеність) та рівнів критичності (надкритичний, критичний, помірно критичний, задовільний, добрий) запропоновані І. Семигуліною [19] як основа для формування заходів та інструментів регіональної політики, управлінських рішень органів виконавчої влади всіх рівнів, що дозволяє цілеспрямовано та ефективно використовувати фінансову підтримку для вирішення існуючих проблем і стимулювання розвитку територій.

Виокремлення І. Ярошенком [20] проблем регіонів на основі розширеної класифікації за ознаками сталого розвитку (економічна непривабливість, соціальна напруженість, екологічне лихо) дає змогу визначити найбільш суттєві з них та підвищити дієвість непрямого стимулюючого впливу держави відповідно до їх ідентифікації.

Послідовність зростання видів соціальних і економічних проблем під впливом динаміки стану розвитку економіки дозволило О. Козирєвій [21] згрупувати регіони (безпроблемні, проблемні) за шкалою визначення стадії проблемності (депресивні, слабкорозвинені, кризові) їхнього соціально-економічного розвитку.

Вибір видів соціальних і економічних проблем, за результатами розпізнавання негативних явищ в економіці на основі оцінки рівня регіональної стійкості дав можливість запропонувати О. Вещипан [22] класифікацію видів регіонів за рівнем стійкості розвитку (абсолютно, відносно стійкі та нестійкі регіони, регіони-аутсайтери).

Відмінність ознак рівнів і темпів соціально-економічного розвитку дозволила О. Крупі [23] визначити види проблем регіонів за економічними (проблемні; що потребують підвищеної уваги; локомотиви зростання) та соціальними (проблемні; середнього та високого рівнів) складовими.

У дослідженні територіально-галузевої ознаки О. Гейман [25] виділив економічні проблеми регіонів з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між рівнем і динамікою економічного розвитку з метою подальшого формування заходів першочергової підтримки територій для зменшення нерівномірності їх розвитку.

Інші науковці пропонують розширення актуальних для розвитку видів регіональних проблем. Дослідження сталого розвитку М. Згуровського [18] відображає взаємозв'язок між видами економічних, екологічних, соціально-інституційних проблем на основі визначення рівномірності складових сталого розвитку, використання широкого кола показників для всебічного охоплення сфер оцінки регіонального розвитку.

У роботах О. Тур [24], Т. Моцицької [26], М. Максимчук [29], окрім виділення економічних і соціальних, в окремий вид виділені інфраструктурні проблеми з погляду на актуальність модернізації системи адміністративно-територіального устрою та його впливу на соціально-економічний розвиток регіону.

Комплексне дослідження регіонального розвитку з позиції забезпечення соціально-економічної конкурентоспроможності території і впливу євроінтеграційних викликів обґрунтовує виділення, крім різновидів економічних, соціальних і екологічних проблем, додаткові види інвестиційно-інноваційних, фінансових і зовнішньоекономічних проблем у працях Р. Білик, І. Тибінки, К. Куцаб-Бонк [29].

Події останніх років розширили діапазон актуальних для наукових досліджень питань стосовно видів проблем регіонального розвитку, що додатково виникають у кризових ситуаціях.

Автори вивчення проблематики функціонування територій і громад в Україні Іванов Ю. Б., Іванова О. Ю., Лаптев В. І. [31] частково розглядають вплив наслідків пандемії коронавірусної хвороби на поглиблення існуючих проблем регіонального розвитку адміністративного, соціально-економічного, управлінського характеру з метою пошуків стабілізуючих та стимулюючих механізмів розбудови територій в умовах подальшої децентралізації влади в Україні. У роботі [32] акцентують увагу на проблемах економічного (потреба в релокації підприємств, скорочення персоналу, втрата частини економічної потужності тощо), фінансового (втрати доходної частини місцевих бюджетів, зростання витрат на утримання інфраструктури, розширення соціальних виплат тощо) й соціального (навантаження на медичну, соціальну, житлово-комунальну сфери, переміщення частини населення тощо) характеру, що пов'язані з наслідками впливу воєнного стану на окремі території в складі регіону, з метою пошуку шляхів відновлення функціоналу таких територій у повоєнний період.

В умовах триваючої воєнної агресії та її наслідків набули ще більшої актуальності питання індивідуальних територіальних особливостей та відмінностей умов розвитку регіонів, що впливають на визначення проблемних ситуацій. За результатами дослідження [1], на основі аналізу взаємного впливу географічних (тимчасова окупація та її наслідки, прикордонне й тилове розташування тощо); економічних (ступінь руйнації, наявність і рівень проблем тощо); соціальних (рівень кризового стану, наявність і рівень проблем тощо); екологічних (рівень кризового стану, різновиди й рівні проблем тощо); політичних (воєнний, повоєнний стан, інше) та інших факторів на регіональний розвиток запропоновано типологію територій з урахуванням характеру проблем та оцінки їхнього стану (кризового, постійного ризику, тимчасового ризику, тилового розташування), що впливають на всі сфери життєдіяльності регіонів та перспективи їх повоєнного відновлення й розвитку.

Таким чином, представлений у різних нормативно-правових і дослідницьких джерелах огляд існуючих класифікацій територіальних проблем характеризується індивідуальністю авторського вибору та законодавчих нормативів стосовно певних критеріїв і ознак, що дозволяє виділяти найгостріші й найактуальніші проблемні ситуації для функціонування та життєзабезпечення різних територіальних утворень у певний період.

Здебільшого переважають підходи, направлені на виділення видів економічних, соціальних і екологічних проблем в умовах дії різних обставин, зокрема й кризових, бо вони тісно пов'язані не лише між собою, а й з іншими видами запропонованих проблем. Розробка управлінських рішень і вибір інструментів для подолання проблем дозволяють впливати на декілька проблемних ситуацій одночасно.

Відсутність єдиної узагальненої класифікації проблем розвитку регіонів можна частково пов'язати з особливістю взаємозв'язків між поняттями «ситуація», «проблемна ситуація» й «проблема», що вказують на широту сфер впливу одних на інші. Будь-яку ситуацію може супроводжувати безліч проблем, які роблять таку ситуацію проблемною. Розв'язання будь-якої проблеми можливе шляхом використання різного набору підходів, заходів, інструментів і методів, натомість їх вибір пов'язаний із належністю до конкретної проблемної ситуації.

Запропонована в цьому дослідженні класифікація проблемних ситуацій, що характеризується узагальненням широкого кола проблем у розвитку регіонів країни:

- по-перше, спирається на багаторічний світовий і європейський досвід визначення й розв'язання й узагальнених для групи країн і конкретних періодів розвитку територіальних проблем, й індивідуальних для кожної окремої країни, урахуваючи певні територіальні особливості; важливість використання такого досвіду підтверджує актуальність узагальнення широкого набору проблем одного спрямування в певні види, що дозволяє надалі цілеспрямовано формувати й використовувати конкретні заходи та інструменти для розв'язання конкретних видів проблемних ситуацій;
- по-друге, враховує вітчизняний досвід формування регіональної політики та спирається на визначені законодавством сучасні пріоритети щодо вибору актуальних і першочергових проблем розвитку територій та шляхів їх розв'язання; важливість використання такого досвіду підтверджує актуальність постійного моніторингу існуючих проблемних ситуацій, аналізу результативності реалізації заходів регіональної політики щодо їх усунення та вчасного оновлення її пріоритетів відповідно до внутрішніх і зовнішніх умов сьогодення;
- по-третє, використовує напрацювання вітчизняних дослідників стосовно актуальності вибору різних класифікаційних ознак для формування видів регіональних проблем по відношенню до різних умов їх виникнення; важливість застосування такого досвіду підтверджує доцільність використання на практиці системного й проблемно орієнтованого підходів між установленням видів проблемних ситуацій і пошуком новаторських, осучаснених, інноваційних шляхів для їх розв'язання;
- по-четверте, ґрунтується на сучасних викликах, у яких опинилися території України внаслідок пандемії й довготривалої воєнної агресії; важливість використання такого досвіду дозволяє оцінити види проблемних ситуацій і проблеми територій у нових нестандартних умовах, скористатися можливістю для їх розв'язання за рахунок перспективи осучаснення й відновлення, урахувати заходи щодо профілактики їх виникнення в майбутні періоди розвитку.

Виходячи з таких позицій, при розробці класифікації проблемних ситуацій у розвитку регіонів країни були виділені види з урахуванням особливостей проблем, що їх характеризують (Рис. 1).

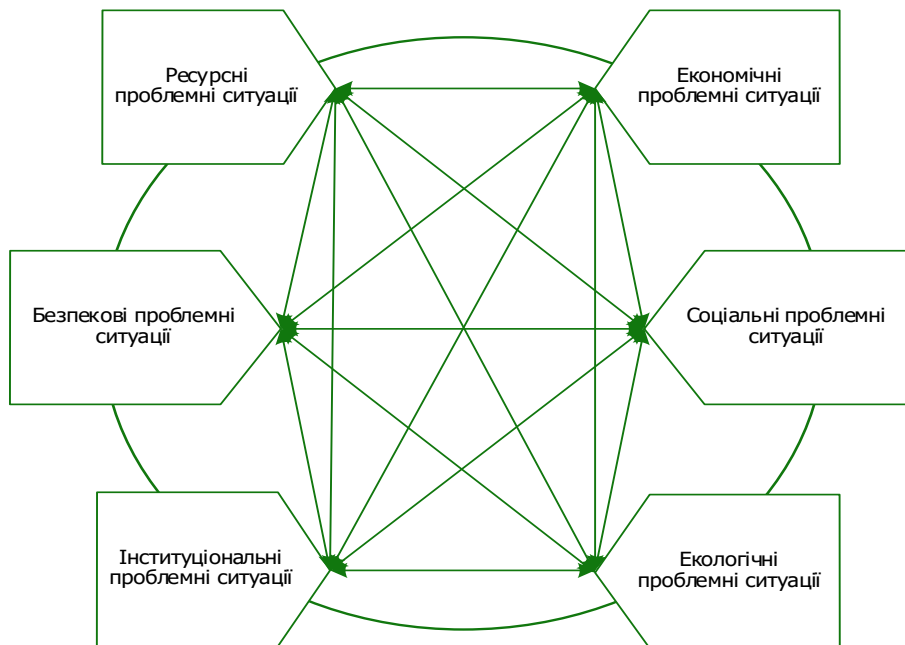

Рис. 1. Види проблемних ситуацій у розвитку регіонів країни.

Ресурсні проблемні ситуації характеризуються проблемами, пов'язаними з ресурсним забезпеченням регіонів. Структурна наповненість цього виду залежить від широкого вибору параметрів, а саме: видів ресурсів (природні, географічні, історичні, інфраструктурні, інноваційні, інвестиційні, фінансові, людські та багато інших), їх достатності (достатні, недостатні), структури (внутрішні, зовнішні), ефективності (ефективні, неефективні), спроможності (спроможні, неспроможні), відновлюваності (відновлювані, невідновлювані) та інших важливих характеристик, що потребують окремого додаткового дослідження.

Аналіз наявності та ефективності використання територіальних ресурсів є основою для виділення економічних, соціальних, екологічних проблемних ситуацій.

Економічні проблемні ситуації характеризуються проблемами, пов'язаними з розвитком економічних галузей у регіонах; щодо можливостей забезпечення конкурентних переваг економічним суб'єктам; умінням створити території економічного зростання на основі ефективної взаємодії наявних для такого розвитку ресурсів; розвитком економічного туризму; умінням створити умови для бізнес-середовища; створення інвестиційного клімату для розвитку регіону тощо.

Соціальні проблемні ситуації характеризуються проблемами, пов'язаними зі створенням умов для розвитку соціальних інституцій і гарантій. Виявлення проблем цього виду характеризується умовами життєзабезпечення населення в регіоні (проживання, зайнятість, достаток, відпочинок, сфера послуг, охорона здоров'я, освіта, отримання адміністративних та інших соціальних гарантій тощо); доступністю і європейською якістю всіх видів послуг; рівнем інклюзивності; розвитком соціального туризму; спроможністю регіону забезпечити такі соціальні умови для власних мешканців і гостей, що роблять регіон бажаним для проживання тощо.

Екологічні проблемні ситуації характеризуються проблемами, пов'язаними зі станом навколишнього середовища регіону. Маємо на увазі умови та цільове використання природних ресурсів регіону; підтримку й збереження природної чистоти; рівень забруднення зелених, водних і повітряних ресурсів; умови щодо поводження з відходами побутовими й економічними; розвиток рекреаційних зон відпочинку; збереження історичної й культурної спадщини; розвиток зеленого туризму тощо.

Результативність вирішення представлених видів проблемних ситуацій (ресурсні, економічні, соціальні, екологічні) залежить від ефективності системи публічного управління в регіоні.

Інституціональні проблемні ситуації характеризуються проблемами, пов'язаними з рівнем організації системи публічного управління територіальним розвитком різних рівнів. Маємо на увазі спроможність влади забезпечити належний рівень соціально-економічного регіонального розвитку на засадах сталості, стійкості й безпеки; створити комфортні умови для розвитку бізнесу, громадськості, кожного громадянина; спроможності в розробці конкурентоспроможної стратегії розвитку регіону й ефективності її виконання; забезпечення результативності державного регулювання (законодавчого забезпечення, підтримки, стимулювання тощо); організації ефективної міжрівневої взаємодії тощо.

В ситуації тривалої воєнної агресії однією з головних умов ефективного функціонування й перспективного розвитку кожного регіону та країни в цілому є забезпечення належного рівня безпеки життєдіяльності населення.

Безпеківі проблемні ситуації характеризуються проблемами, пов'язаними із забезпеченням такого рівня безпеки для кожного громадянина, щоб він мав змогу вільного й спокійного забезпечення всіх своїх потреб (проживання, інфраструктура, праця, відпочинок, лікування, освіта, народження дітей, турбота про рідних і близьких тощо); прав і свобод для кожного; упевненості в майбутньому для себе й своєї родини; створення безпечного середовища для розвитку бізнесу; безпекових гарантій від держави тощо.

ДИСКУСІЯ

Широта представленої інформації стосовно поняття, сутності й варіативності проблем і проблемних ситуацій у питаннях управління просторовим розвитком характеризує суттєвий вибір різносторонніх матеріалів, що враховують не лише законодавчі ініціативи світового, зокрема європейського й вітчизняного рівнів, а також індивідуальне бачення науковців щодо тематики регіональної проблематики та пошуку шляхів розв'язання питань, які вона порушує; натомість має специфіку їх розгляду з позиції конкретного авторського інтересу й не завжди використовує узагальнений компонент та наявність існуючих взаємозв'язків [13-32].

Натомість, сучасне функціонування й розвиток територій країни під значним впливом наслідків пандемії чи то наслідків тривалої воєнної агресії актуалізують потребу нових підходів до формування класифікації проблемних ситуацій у розвитку регіонів України, що не лише враховує позитивний нормативно-правовий і дослідницький напрацьований досвід, а й спирається на всебічний потенціал індивідуальних особливостей територій, використовує тісну взаємодію всіх складових внутрішнього й зовнішнього середовища з метою ухвалення результативних управлінських рішень для створення умов, учинення дій, ужиття заходів щодо подолання існуючих проблем і гарантування безпеки для подальшого ефективного розвитку та функціонування регіонів України.

Запропонована в дослідженні класифікація проблемних ситуацій у розвитку регіонів України, на відміну від інших, ґрунтується на аналізі європейської практики реалізації регіональної політики, стратегічних документів України, літературних джерел вітчизняних науковців, зокрема й авторських досліджень, щодо ідентифікації проблем у регіонах країни з метою пошуку шляхів та інструментів їх розв'язання, і дозволяє ідентифікувати, структурувати й класифікувати за певними критеріями проблемні ситуації регіонів, визначити їхні індивідуальні та відмінні характеристики.

Перевагами цього дослідження порівняно з іншими є можливість і доцільність урахування поточних умов і наслідків перебування України та її регіонів в стані війни, що актуалізує питання безпеки й пов'язаних із цим проблемних ситуацій, зокрема територіального, інфраструктурного, інформаційного, економічного, соціального, екологічного, продовольчого, житлово-комунального, кадрового, інших спрямувань. Ураховуючи взаємний вплив проблемних ситуацій і зв'язок між їх видами та складовими, ефективне функціонування та життєзабезпечення територій і регіонів країни з урахуванням викликів війни неможливе без гарантування безпекових умов життєдіяльності, отже, є основою для формування пріоритетів, викликів, завдань регіональної політики й вибору управлінських рішень та інструментарію для розв'язання проблем.

ВИСНОВКИ

Дослідження поняття й сутності регіональних проблем і проблемних ситуацій дозволяє систематизувати основні й найбільш актуальні їх види, обґрунтувати існування взаємозв'язків між різними елементами системи та запропонувати узагальнену класифікацію проблемних ситуацій у розвитку регіонів України.

Інформаційне узагальнення проблемних ситуацій у певні види, що являє собою авторське бачення запропонованої класифікації, дозволяє врахувати широке й різностороннє коло регіональних проблем щодо забезпечення територій ресурсами, можливостями, умовами й сферами їх використання; оцінити спроможності щодо управління ними в різних напрямках розвитку та на різних інституційних рівнях; акцентувати увагу на пріоритетності створення умов для безпечності життєзабезпечення й функціонування всіх територіальних утворень в Україні.

Перевагами представленої класифікації є можливість одночасного виявлення значної кількості актуальних і найбільш гострих регіональних проблем, урахування індивідуальних територіальних особливостей, зокрема й у специфічних умовах та викликах сьогодення; установлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між видами проблем у цілому і всередині них, що дає можливість формування стратегічних пріоритетів розвитку територій; обґрунтування ефективних управлінських рішень та вибору інструментарію їх реалізації для розв'язання проблем, у тому числі спричинених воєнною агресією, та подальшого сталого й безпечного розвитку України в цілому і її регіонів і територій, що є основою для подальших досліджень зазначеної тематики.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ

Супровід даних: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

Формальний аналіз: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

Методологія: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

Джерела: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

Контроль: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

Перевірка: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

Дослідження: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

Візуалізація: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

Написання – рецензування та редагування: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

Написання - оригінальний рукопис: Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О.

ФІНАНСУВАННЯ

Автор(-и) не отримував(-ли) фінансування для цього рукопису.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор(-и) заявляє(-ють) про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Semyhulina, I. B., Yaroshenko, I. V., Poliakova, O. Yu., & Ivanova, O. Yu. (2023). Klasyfikatsiia terytorialnykh hromad v Ukraini yak instrumentarii rezultatyvnoho publicznego upravlinnia prostorovym rozvytkom. *Problemy ekonomiky*, 2, 129-140. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-023-2-129-140>
2. Opornyi konspekt leksii sytuatsiinyi menedzhment. (n.d.). <http://socrates.vsau.org/b04213/html/cards/aetfile.php/12131.pdf>
3. Problemni sytuatsii. (n.d.). <http://referat-ok.com.ua/work/problemni-situacii/>
4. Shynkaruk, V. I. et al. (2002). *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk*. Kyiv: Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy: Abrys.
5. Problemna sytuatsiia v ekonomitsi pryklad. Analiz problemnoi sytuatsii. (n.d.). <https://kerchtt.ru/uk/problemnaya-situaciya-po-ekonomike-primer-analiz-problemnoi-situacii-kak-sozdat/>
6. Manko, V.A. (2006). Problemne navchannia yak aktualna naukovo-pedahohichna problema. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty*, 25, 102-106.
7. Bekker, M. L. (2020). Formuvannia naukovoho pidgruntia dlia identyfikatsii ta strukturyzatsii problem rozvytku rehionu. *Biznes Inform*, 11, 89-95. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-89-95>
8. Melnychuka, O. I. et al. (1977). *Slovnyk inshomovnykh sliv*. Kyiv: URE, 776.
9. Problema. (n.d.). *Vikitsytat*. <https://uk.wikiquote.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0>
10. Romanchuk, V.I. (2007). *Osnovy naukovykh doslidzhen. Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Tsentr uchbovii literatury, 254.
11. Yaremenko, O.F. (n.d.). *Metody pryiniattia upravlynskykh rishen*. <https://msn.khmnua.edu.ua/mod/page/view.php?id=110977>
12. Hryshchenko, O.F. (2012). Doslidzhennia sutnosti problemy: mistse ta rol v protsesi rozroblennia ta pryiniattia marketynhovykh innovatsiinykh rishen. *Efektivna ekonomika*, 7. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1289>
13. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 veresnia 2019 roku № 722/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
14. Yaroshenko, I. V., & Semyhulina, I. B. (2020). Svitovi dosvid derzhavnoi pidtryмки v systemi publicznego upravlinnia rozvytkom terytorialnykh hromad. *Problemy ekonomiky*, 4, 19-28. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-4-19-28>
15. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku. Postanova KМУ vid 6 serpnia 2014 r. №385. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>
16. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnia 2020 r. № 695. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-n#Text>
17. Vakhovych, I. M. (2008). *Sutnist asymetrii rehionalnoho rozvytku. Ekonomichni nauky. Seriya «Ekonomika ta menedzhment». Zbirnyk naukovykh prats. Lutskyi derzhavnyi tekhnichnyi universytet*, 5(18).
18. Zghurovskiy, M. Z., Akimova, O. A., & Boldak, A. O. (2010). *Analiz staloho rozvytku – hlobalnyi i rehionalnyi konteksty. U 2-kh chastynakh. Ch. 2. Ukraina v indyikatorakh staloho rozvytku*. Kyiv: NTUU «KPI», 216.
19. Semyhulina, I. B. (2021). *Vybir pokaznykiv dlia vyznachennia problem staloho rozvytku rehioniv v Ukraini. Materialy dopovidei X naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoi uchastiu*. Kharkiv: Vyd-vo Ivanchenka I. S., 168–171.
20. Yaroshenko, I.V. (2014). *Mekhanizmy derzhavnoi pidtryмки problemnykh rehioniv. Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*, 1, 114–127. http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Modre_2014_1_16.pdf
21. Kozyrieva, O. V. (2015). *Vyznachennia vplyvu tsentriperryferiinykh vidnosyn rehioniv Ukrainy na yikh sotsialno-ekonomichnyi rozvytok. Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*, 2, 282–302.
22. Veshchypan, O. O. (2016). *Pidkhody do otsinky nehatyvykh yavlyshch u ekonomichnomu rozvytku rehioniv Ukrainy. Aktualni napriamy zabezpechennia efektyvnosti ekonomiky krainy : zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf.. Zaporizhzhia: HO «SIEU»*, 1, 13–16.
23. Krupa, O. M. (2010). *Metodychni pidkhid do diahnostyky problem sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu. Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, 3 (263), 722–726.
24. Tur, O. V. (2014). *Formuvannia pidkhodu do vyznachennia oznak depresyvnogo stanu u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku terytorii z urakhuvanniam osoblyvosti administratyvno-terytorialnoho ustroiu. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, 8(2), 153-156. http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Nvkhdn_en_2014_8%282%29_37.pdf
25. Heiman, O. A. (2009). *Nelineiniist ekonomiki i nerivnomirnist rozvytku rehioniv: monohrafiia*. Kharkiv: FLP Liburkina L. M. VD «INZhEK», 428.
26. Moshchytska, T. O., & Kyzym, M.O. (2011). *Doslidzhennia mizhrehionalnykh dysproportsii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v Ukraini. Problemy ekonomiky*, 2, 32 – 35.

- https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2011-2_0-pages-36_39.pdf
27. Omarov, Sh.A. (2014). Otsinka staloho rozvytku rehioniv Ukrainy. *Problemy ekonomiky*, 3, 139-150. https://ndc-ipr.org/media/ndc_old/documents/problems-of-economy-2014-3_0-pages-139_150.pdf
 28. Heiets, V. M., Klebanova, T.S., Cherniak, O.I., & Kyzym, M.O. (2006). Modeliuvannya ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo. Kh.: VD «INZhEK», 240.
 29. Diialnist spetsializovanykh vchenykh rad. (n.d.). Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy. <http://ird.gov.ua/ird01/p1076>
 30. Raievniva, O.V., & Bobkova, O.Iu. (2014). Dysproportsiunist sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy: instrumentarii otsiniuvannya ta rehuliuвання: Monohrafiia. Kh.: VD «INZhEK», 264.
 31. Ivanov, Yu. B., Ivanova, O. Yu., & Laptiev, V. I. (2022). Metodychnyi pidkhid do identyfikatsii problem funktsionuvannya terytorialnykh hromad v umovakh nestabilnosti. *Problemy ekonomiky*, 1, 51 – 58. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-1-51-58>
 32. Ivanov, Yu. B., & Ivanova, O. Yu. (2022). Metodychnyi pidkhid do vyboru napriamiv prostorovoho rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii ta voiennoho stanu. *Biznes Inform*, 7, 67–73. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-7-67-73>

Iryna Semyhulina, Ihor Yaroshenko, Olena Krasnonosova, Daria Mykhailenko, Olena Tur

CLASSIFICATION OF PROBLEM SITUATIONS IN THE DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE

The article substantiates the expediency of forming a classification of problem situations in the development of regions of Ukraine, which takes into account individual territorial features and the specifics of the conditions of their development, uses the established interspecific relationships of internal and external problems, and is relevant in the modern period of functioning of our state, in particular, under the influence of the consequences of military aggression.

Based on the results of the study, the following issues were considered: analysis of the concept and essence of regional problems and problem situations; informational generalization of their varieties; establishment of relationships, both within a certain species and between species as a whole, the possibility of practical use in the formation of sound management decisions for the further development of Ukraine and its regions and territories.

The proposed classification of problem situations allows to take into account a wide and diverse range of regional problems regarding the provision of territories with resources; opportunities, conditions and areas of their use; assess the capacity to manage them in different areas of development and at different institutional levels; to focus on the priority of creating conditions for the safety of life support and functioning of regions in Ukraine.

The use of the proposed classification allows, in the future, to form both generalized priorities and specific proposals for the formation of strategic directions of regional development, to apply the program-project approach when choosing the tools for its implementation, depending on the existing, current needs and future prospects for the development of the country and its territories.

Keywords: problem, problem situation, classification, region, regional development, regional policy, territory, spatial development management, public administration, military aggression

JEL Classification: R50, R58, R10, R11, R12